

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ОЦІНЮВАННЯ КЕРІВНИКАМИ ХМЕЛЕГОСПОДАРСТВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ХМЕЛЯРСТВА В УКРАЇНІ

¹Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Проаналізовано результати оцінювання керівниками хмелярських господарств теперішнього соціально-економічного стану цієї галузі. Виявлені фактори, які чинять найбільший негативний вплив на розвиток хмелярства в Україні і, зокрема, у зоні Полісся. Означені можливі шляхи подальшого розвитку, відродження та стабілізації галузі і прилеглих до хмелегосподарств сільських територій.

Ключові слова: хмелярська галузь, соціально-економічний стан, керівники хмелегосподарств, аналіз результатів оцінювання, фактори негативного впливу, пошук шляхів розвитку.

Постановка проблеми

Хмелярська галузь здійснює свою діяльність в умовах динамічних, перманентних і важко прогнозованих змін зовнішнього середовища, майже непрогнозованої ринкової кон'юнктури на свою продукцію. Це накладає відбиток на терміни та ефективність прийняття управлінських рішень щодо раціонального використання фінансових, матеріальних, трудових ресурсів в хмелярській галузі за умов швидкого змінення зовнішнього середовища.

Відсутність належної державної політики і підтримки галузі хмелярства не забезпечили її утвердження як конкурентоспроможного напрямку аграрного сектору економіки України, здатного забезпечити не тільки сировиною пивоварну промисловість країни, а й створити умови для наповнення податками і зборами бюджетів усіх рівнів.

При цьому, погіршуються економічні показники стану галузі хмелярства, зокрема, зростає рівень збитковості та обсяги збитків хмелярських господарств протягом останніх п'яти років, удвічі скоротились обсяги реалізованої продукції та середня ціна реалізації хмелю. Існує тенденція щодо зменшення питомої ваги прямих витрат на оплату праці в загальних витратах хмелегосподарств на вирощування хмелю.

Таким чином, існують ризики скорочення робочих місць, неможливості ефективної переорієнтації таких регіонів на розвиток інших видів сільського господарства у зв'язку з особливими природно-кліматичними умовами, що поглиблює соціальну напругу, особливо у депресивних регіонах Полісся, прискорює темпи зростання безробіття.

Метою статті є аналіз результатів оцінювання керівниками хмелегосподарств сучасного стану галузі хмелярства в Україні, пошук шляхів її розвитку, відродження та стабілізації соціально-економічного стану прилеглих сільських територій.

Аналіз останніх досліджень соціально-економічного становища галузі хмелярства в Україні та відповідних сільських територій

Оцінка соціально-економічного стану галузі хмелярства в Україні та відповідних сільських територій, на яких провадять діяльність хмелярські господарства, та пошук шляхів стабілізації галузі розглядалися у роботах таких вітчизняних вчених і науковців, як В. І. Довгалюк [1], Н. О. Кіровська [2], А. С. Малиновський [3], О. М. Николик [4], Т. Ю. Приймачук [5], А. В. Проценко [6], Ю. І. Савченко [7], О. М. Шатило [8] та інших.

Аналіз соціально-економічного стану галузі хмелярства в Україні знаходиться у полі досліджень вітчизняних вчених і науковців, водночас взаємозв'язок кризових явищ в галузі із загостренням соціального становища сільських територій, зокрема зони Полісся, потребує окремого дослідження та оцінки.

Виклад матеріалу дослідження

Для окреслення кола заходів виходу галузі хмелярства України із занепаду та активізації відродження промислового хмелярства, стабілізації внутрішнього ринку хмелесировини, збереження та розширення робочих місць надзвичайно важливою є думка керівників та спеціалістів самих хмелярських господарств, врахування якої дозволить максимально наблизити ці заходи до реального стану справ у галузі.

Під час засідання Асоціації хмелярів України (відбулось 27.09.2013 на базі Інституту сільського господарства Полісся НААН України) проведено анкетування керівників та провідних спеціалістів хмелярських господарств з питань наявності проблем розвитку хмелярства в Україні, оцінки ефективності державної підтримки та взаємовідносин в процесі розвитку галузі, яким окреслено низку проблем та недоліків, які мають місце на сьогоднішньому етапі розвитку галузі.

Так, у переважній більшості сільськогосподарських підприємств галузі хмелярства (66,7% від загальної кількості опитаних) виручка від реалізації продукції хмелярства є основним джерелом покриття понесених підприємствами витрати, а відтак такі підприємства є вузькоспеціалізованими та залежними від стану вітчизняного та зарубіжного ринку хмелю і хмелепродуктів.

Майже 20 % опитаних керівників хмелярських господарств у складі основних засобів не мають хмелекомбайнів, при цьому близько 70 % опитаних підтверджують наявність у господарстві одного або двох хмелекомбайнів, які експлуатуються понад 25 років.

Всі опитані керівники хмелярських господарств оцінили сучасний стан розвитку галузі хмелярства в Україні як негативний, в той же час на думку респондентів галузь хмелярства є пріоритетним напрямом розвитку аграрного сектору зони Полісся України. На переконання керівників хмелярських господарств найбільший вплив на розвиток галузі хмелярства має державна фінансова підтримка. Бажаною є участь вітчизняних хмелевиробників у тендерах на закупівлю хмелесировини, які проводяться пивоварними компаніями.

Першочерговими заходами для відновлення розвитку галузі хмелярства в Україні, на переконання керівників хмелярських господарств, має стати налагодження зв'язків між хмелярами і пивоварами щодо реалізації хмелепродукції (всі опитані) та відновлення державної фінансової підтримки (83 % опитаних). При цьому майже 60 % опитаних керівників хмелярських господарств визнають неефективною існуючу державну підтримку галузі хмелярства в Україні, а третина підтверджує бюрократичне зволікання з оформленням і прийняттям до розгляду документів на компенсацію витрат, понесених у галузі хмелярства, та проведенням відповідних виплат.

Рівень впливу основних факторів на розвиток галузі хмелярства за оцінками керівників хмелярських господарств у порядку зростання впливу показано на рис. 1.

Рис. 1. Оцінка ефективності факторів, які впливають на розвиток галузі хмелярства

Зокрема, всі опитані респонденти визнають, що найбільший негативний вплив на розвиток галузі хмелярства чинять труднощі у реалізації хмелепродукції внаслідок відсутності взаємозв'язків з пивоварами. Понад 80 % опитаних керівників визнають, що на ефективність процесів у хмеляр-

тві негативно впливає використання застарілої хмелярської техніки і механізмів. Майже 70 % опитаних керівників хмелярських господарств відносять до факторів, які заважають ефективному розвитку галузі, часті зміни законодавства щодо порядку, критеріїв та нормативів надання державної компенсації витрат у хмелярстві, а також недосконалість системи організації управління процесами в галузі.

Під час проведення анкетування досліджена структура придбаної хмелярської техніки і знарядь іноземного та вітчизняного виробництва. Встановлено, що дві третини придбаної господарствами протягом останніх років хмелярської техніки і знарядь іноземного виробництва, вартість яких компенсувалась за рахунок коштів державного бюджету, є такими, що були у використанні. При цьому вітчизняного обладнання, яке вже було у використанні, придбано лише від 10 до 40 відсотків.

Жодне з опитаних хмелярських господарств не здійснює страхування хмеленасаджень та урожаю хмелю, а також не залучає кредитні ресурси для забезпечення процесу виробництва, переробки і реалізації хмелепродукції. При цьому половина опитаних респондентів вважає витрати на страхування марною тратою грошей, а всі респонденти скаржаться на неможливість залучення кредитних ресурсів для забезпечення господарської діяльності в галузі хмелярства через високі проценти за користуванням кредитами, а також зволіканням з оформленням кредитних договорів.

Понад 80 % опитаних респондентів зазначили, що реалізують готову хмелепродукцію посередникам, через відсутність налагодженої системи переробки, а саме грануляторів, а також незначних за обсягами партій хмелю. При цьому, тільки 15 % хмелегосподарств здійснюють реалізацію хмелю та хмелепродуктів кінцевим споживачам – пивзаводам, фармпідприємствам тощо. Водночас, окремі хмелевиробники майже не здійснюють реалізацію хмелю внаслідок чого утворюються значні залишки нереалізованої готової продукції.

Майже 90 % опитаних керівників хмелярських господарств вважають за доцільне необхідність спрощення механізму (порядку) надання державної компенсації витрат в галузі хмелярства, зокрема на одиницю вирощеної і реалізованої хмелепродукції (з виплатою авансу на початку року, або забезпечення «дешевими» кредитними ресурсами для виконання комплексу весняно-польових робіт пропорційно площам плодоносних хмільників за даними інвентаризації), а також створення первинної переробки і мережі реалізації хмелепродукції на кооперативних засадах, зокрема шляхом утворення за участі держави потужного переробного комплексу (сушарок, грануляторів тощо) з метою формування великих однорідних сортових партій та врегулювання взаємозв'язків щодо їх реалізації пивоварним компаніям).

Більше половини (60 %) хмелегосподарств погоджуються з необхідністю створення спеціалізованих підприємств машино-тракторного комплексу на кооперативних засадах з метою надання послуг в процесі вирощування хмелю, забезпечивши його сучасною технікою та хмелярськими знаряддями за рахунок механізму державних компенсацій.

Стан інформаційно-аналітичного забезпечення хмелярських господарств щодо відомостей про розвиток галузі хмелярства показано на рис. 2.

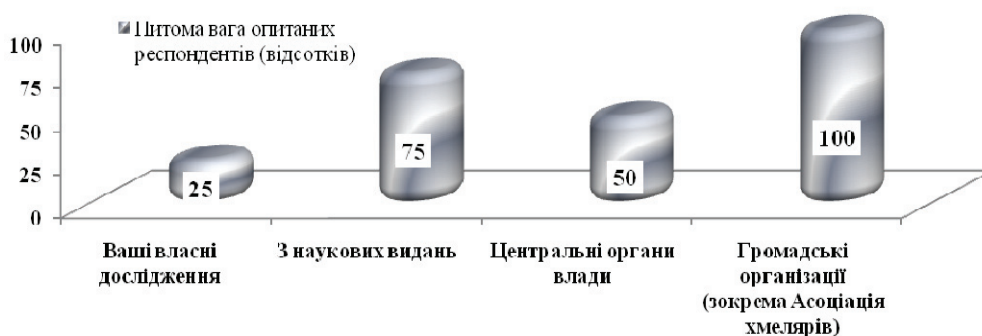

Рис. 2. Стан інформаційно-аналітичного забезпечення хмелярських господарств щодо відомостей про розвиток галузі хмелярства в Україні

Так, за повідомленням хмелярських господарств, інформаційно-аналітичні дані про розвиток галузі хмелярства, а також відомості щодо дорадництва у вирощуванні хмелю вони переважно отримують від громадських організацій (зокрема Асоціації хмелярів України); 75 % господарств таку інформацію отримують з наукових видань; половина хмелегосподарств — від центральних органів виконавчої влади.

Загалом 70 % опитаних керівників господарств висловили думку, що першорядним у розвитку вітчизняного хмелярства є створення ефективного об'єднання хмелярів.

Асоціацією хмелярів України підтримано важливість системних змін, як в організації державної підтримки галузі хмелярства так і процесів регулювання розвитком галузі, оскільки відсутність зрушень у роботі галузі може призвести не тільки до занепаду і подальшої втрати галузі, а й загострення соціальних настроїв у тих депресивних районах Полісся, де хмелярство є провідним напрямом у розвитку сільського господарства з огляду на особливі природно-кліматичні умови, що переважно є сприятливими для вирощування хмелю.

Розглянемо динаміку скорочення чисельності працівників, зайнятих у галузі хмелярства найбільшого хмелярського району Житомирської області у 2003—2013 роках.

Так, протягом 10 років кількість осіб зайнятих в агропромисловому комплексі Олевського району скоротилась більше, ніж у 12 разів, або на 1695 осіб (з 1845 осіб у 2003 році до 150 осіб у 2013 році), водночас кількість осіб, зайнятих у галузі хмелярства району, за вказаний період скоротилась приблизно у 15 разів, або на 788 осіб. При цьому, темпи скорочення зайнятих осіб в галузі хмелярства в Олевському районі у 1,2 рази, або на 8,3 відсоткових пункти випереджає темпи скорочення зайнятих осіб загалом в агропромисловому комплексі регіону.

Отже, одним з основних напрямків розвитку сільського господарства на Олевщині є хмелярство (в районі зосереджено більше половини хмільників від загальної кількості по Україні).

На сьогодні, незважаючи на державну підтримку, спостерігається стійка тенденція до скорочення хмелярських господарств через зменшення кількості зайнятих працівників в галузі хмелярства, що призводить до зростання чисельності безробітних, посилює соціальну напругу в районі в результаті скорочення робочих місць.

Так, з 27 господарств району, які займалися хмелярством в Олевському районі у 2007 році, у 2013 році залишилося 9, або чисельність скоротилась у 3 рази (на 18 хмелегосподарств). Одною з причин такого стану справ стала відмова пивоварів від вітчизняної сировини та переважного використання у виробництві імпоротної сировини, або ж заміна натуральних складників хімічними сполуками.

Такий стан справ не міг не вплинути на зайнятість населення у хмелярських регіонах, зокрема у найбільшому хмелярському регіоні — Житомирській області. Зазначене призводить до витрачання державних фінансових ресурсів на виплату допомоги по безробіттю звільненим особам, а також на їх підвищення кваліфікації, перенавчання за іншими фаховими напрямками.

Динаміка чисельності осіб, які були зайняті в галузі хмелярства Житомирської області (вирощування та збір хмелю) та скористались послугами державної служби зайнятості у 2009—2013 роках наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка чисельності осіб, зайнятих в галузі хмелярства Житомирської області та скористались послугами державної служби зайнятості у 2009—2013 рр.

№	Назва міського, районного центру зайнятості (МЦЗ, РЦЗ)	2009	2010	2011	2012	2013	2014
1	Романівський РЦЗ	8	15	7	2	3	35
2	Лугинський РЦЗ	32	36	23	14	11	116
3	Олевський РЦЗ	699	642	486	356	335	2518
4	Радомишльський РЦЗ	19	2	0	2	0	23
5	Червоноармійський РЦЗ	20	81	90	69	42	302
6	Черняхівський РЦЗ	30	26	14	16	35	121
7	Чуднівський РЦЗ	14	71	62	26	40	213
8	Житомирський МЦЗ	3	8	3	1	1	16
9	Бердичівський МЦЗ	71	118	76	52	32	349
10	Новоград-Волинський МЦЗ	1	2	2	1	2	8
	Всього	897	1001	763	539	501	3701

Примітка. Джерело — власні дослідження за інформативними і статистичними даними Житомирського обласного центру зайнятості.

Виходячи з наведених у таблиці даних протягом 2009—2014 років, у Житомирській області зросла чисельність осіб, які були зайняті в галузі хмелярства Житомирської області (виращування та збір хмелю) та скористались послугами державної служби зайнятості, зокрема одержували допомогу по безробіттю, а також проходили професійне навчання збільшилась у 4,1 рази, або на 2804 осіб (з 897 осіб у 2009 році до 3701 осіб у 2014 році). При цьому найбільша питома вага осіб, які були зайняті в галузі хмелярства Житомирської області та скористались у 2014 році послугами державної служби зайнятості припадає на Олевській район — 2518 осіб, або 68,0 % загальної чисельності осіб Житомирської області (головного регіону, який займається виращуванням хмелю в Україні).

Із статистичної звітності державної служби зайнятості випливає, що в Житомирській області (як провідному регіоні хмелярської галузі) протягом 2008—2013 років має місце тенденція до зростання кількості осіб, направлених на професійне навчання, а також осіб, які відповідно пройшли професійне навчання, зокрема тих, що займались виращуванням і збором хмелю (табл. 2).

Таблиця 2

Період, рік	Навчалось на початку року	Направлено на профнавчання з початку року	Усього навчалось у звітному періоді	Пройшли професійне навчання	Залишили навчання		Продовжують навчання на кінець звітного періоду
					усього	в т. ч. з поважних причин	
2008	1269	7227	8496	7050	146	132	1300
2009	1300	2895	4195	3813	68	52	314
2010	314	4718	5032	4321	62	49	649
2011	649	4586	5235	4685	82	68	468
2012	468	4966	5434	4988	75	50	371
2013 (01.10.2013)	371	4422	4693	3830	53	33	910
Всього	—	28814	33185	28687	486	384	—

Примітка. Джерело — власні дослідження, за статистичною звітністю (звітна форма 2ПН розділ XII «Професійне навчання незайнятого населення») Житомирського обласного центру зайнятості [9].

З таблиці 2 випливає, що протягом 2009—2012 років кількість осіб з числа безробітних, направлених на професійне навчання, зросла на 2071 осіб, або у 1,7 рази (з 2895 у 2009 році до 4966 у 2012 році), подібно зросла кількість осіб, які навчались протягом року у вказаному періоді зросла на 1239 особи, або у 1,3 рази (з 4195 осіб у 2009 році до 5434 осіб у 2012 році).

За договорами, укладеними базовими центрами зайнятості Житомирської області, оплачено протягом 2011—2013 років професійну підготовку 618 осіб (570 осіб, що завершили навчання) на загальну суму 3745,5 тис. грн, або 46,8 % від загального обсягу видатків на таку підготовку.

Так, протягом останніх років (2011—2013 рр.) на професійну підготовку однієї особи, що завершила навчання у Житомирській області, у середньому витрачалось 6,6 тис. гривень.

За повідомленням Головного управління статистики у Житомирській області [10] кількість зареєстрованих безробітних на кінець грудня 2013 р. становила 18,0 тис. осіб, при цьому допомогу по безробіттю отримували 14,5 тис. осіб, а середній розмір допомоги по безробіттю у грудні 2013 р. склав 1009,8 грн, що на 5,1 % більше, ніж у попередньому місяці. Цей показник дорівнює 82,9 % законодавчо визначеного розміру мінімальної заробітної плати (1218 грн за станом на грудень 2013 р.).

Враховуючи вказані проблеми галузі хмелярства, для забезпечення її розвитку автор вважає необхідною реалізацію таких заходів:

- визначення пріоритетів розвитку хмелярства з урахуванням регіональних особливостей зони виращування хмелю, зокрема малопродуктивних територій Полісся, а також зростання обсягів площ, валового збору та сортової структури хмеленасаджень у відповідності до потреб основних споживачів продукції галузі — пивоварних компаній;

- відновлення на законодавчому рівні надходження збору на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства, як одного з джерел реалізації заходів щодо розвитку галузі хмелярства, або тимчасового запровадження збору на розвиток хмелярства у розмірі 1 % з вартості реалізації пива;

- спрямування надходження коштів такого збору до спеціального фонду державного бюджету та виокремлення державної підтримки розвитку галузі хмелярства в окрему бюджетну програму;

– зміна механізму надання державної підтримки розвитку галузі хмелярства шляхом відмови від компенсації суб'єктам господарювання понесених витрат в галузі з одночасним переходом на субсидіювання вартості одиниці вирощеного та реалізованого хмелю відповідної якості;

– законодавче закріплення обов'язкової норми купівлі пивоварними компаніями у вітчизняних суб'єктів господарювання хмелепродукції на рівні до 50 % від загальної річної потреби у такій сировині, посиленням митно-тарифного регулювання щодо імпортованих хмелепродуктів (особливо ізомеризованих хмельових препаратів);

– створення виробничо-наукових кластерних об'єднань хмелевиробників для забезпечення збирання, переробки, зберігання та маркетингового просування хмелепродукції на внутрішніх і зовнішніх ринках збуту; при цьому забезпечити пільгові режими оподаткування для таких об'єднань, а також привабливі умови щодо залучення внутрішніх інвестицій, зокрема пивоварних компаній;

– звільнення від оподаткування ввізним митом та податком на додану вартість операцій з імпорту високотехнологічного інноваційного хмелярського обладнання щодо збирання, сушіння, грануляції, екстракції хмелю і зберігання хмелепродуктів, а також імпорту саджанців хмелю сортів зарубіжної селекції.

Висновки

В результаті аналізу оцінки керівниками хмелярських господарств України соціально-економічного стану цієї галузі аграрного сектору встановлено, що більшість таких господарств є вузькоспеціалізованими і тому суттєво залежать від реалізації саме хмелепродукції. Найвні хмелярські знаряддя і механізми зношені, зокрема хмелекомбайни, які експлуатуються протягом тривалих термінів (більше 25 років). При цьому до 90 % хмелярської техніки іноземного виробництва та третина вітчизняної, вартість якої компенсувалась за рахунок коштів державного бюджету, є такою, що раніше вже була у використанні. Це не сприяє інноваційному розвитку галузі.

Найнегативніший вплив на розвиток хмелярства в Україні чинить відсутність інтеграційних зв'язків між хмелярами та пивоварними компаніями, а також недостатнє державне фінансування галузі. Керівники хмелярських господарств вважають неефективною існуючу державну підтримку галузі переважно через наявність бюрократичних зволікань з оформленням документів на компенсацію понесених витрат.

Сучасний стан розвитку галузі хмелярства в Україні оцінений опитаними керівниками як негативний, хоча на їх переконання галузь хмелярства є пріоритетним напрямом розвитку аграрного сектору зони Полісся.

Більшість хмелярських господарств розташовані у зоні Полісся (зокрема у Житомирській області — провідному хмелярському регіоні України) де природно-кліматичні умови сприятливі саме для вирощування хмелю. Занепад цих господарств призводить до відсутності роботи, зокрема у агропромисловому комплексі, внаслідок чого звільнені з хмелегосподарств працівники вимушені користуватись послугами органів зайнятості, а держава витратити фінансові ресурси на виплату допомог з безробіття, додаткове профнавчання таких осіб (щонайменше за нашими розрахунками 25,0 тис. грн на одну особу на рік). Відсутність роботи, належного фінансового забезпечення таких осіб загострює соціальну напругу у цих регіонах та не сприяє розв'язанню соціально-економічних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Довгалюк В. І. Розвиток галузі хмелярства в Україні / В. І. Довгалюк // Економіка АПК. — 2011. — № 10. — С. 30—33.
2. Куровська Н. О. Організаційно-економічний механізм відродження галузі хмелярства [Електронний ресурс] // Management theory and studies for rural business and infrastructure development. — 2010. — No. 21 (2). — 10 с. — Режим доступу: <http://vadyba.asu.lt/21/71.pdf>.
3. Малиновський А. С. Економічні основи стабілізації та розвитку галузі хмелярства в Україні / А. С. Малиновський // Аграрна наука і освіта (Національний аграрний університет). — 2007. — Т. 7, № 5—6. — С. 129—136.
4. Николюк О. М. Фактори підприємницького ризику в галузі хмелярства / О. М. Николюк, Т. М. Ратошнюк // Вісник Державного агроєкологічного університету. — 2007. — № 1. — С. 327—333.
5. Приймачук Т. Ю. Якість, як основна складова підвищення економічної ефективності виробництва хмелю / Т. Ю. Приймачук, Т. М. Ратошнюк // Агропромислове виробництво Полісся : зб. наук. пр. / інститут с.-г. Полісся НААН. Спецвипуск. — 2012. — С. 146—149.

6. Проценко А. В. Інноваційне забезпечення галузі хмелярства / А. В. Проценко // Економіка АПК. — 2010. — № 8. — С. 112—117.
7. Савченко Ю. І. Проблеми сучасного хмелярства / Ю. І. Савченко, М. Г. Ковтун // Вісник аграрної науки. — 2003. — № 11 (листопад). — С. 29—32.
8. Шатило О. М. Аналіз економічної ефективності виробництва хмелю в Україні / О. М. Шатило // Вісник Державного агроecологічного університету. — 2007. — № 1. — С. 341—348.
9. Статистичні дані Житомирського обласного центру зайнятості по Житомирській області [Електронний ресурс] / Державний центр зайнятості України. — Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/zhy/control/uk/index>.
10. Соціально-економічне становище Житомирської області за 2013 рік [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. — Режим доступу: www.zt.ukrstat.gov.ua/publtrav.html.

Рекомендована кафедрою менеджменту та моделювання в економіці ВНТУ

Стаття надійшла до редакції 11.12.2014

Сайнський Дмитро Анатолійович — начальник відділу Територіального управління Рахункової палати України, Вінниця; аспірант Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», Київ, e-mail: dima-sda@ukr.net

D. A. Sainskyi¹

Analysis of estimation of socio-economic state of hop-growing in Ukraine by the leaders of hop-growing farms

National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy", Kyiv

Evaluation results of the current socio-economic state of this area are analyzed by the leaders of hop-growing farms. Factors of the greatest negative influence on development of hop-growing industry in Ukraine are defined, in particular, in the zone of Polissia. The possible ways of further development, revival and stabilizing of industry and the nearest to the hop-growing farms rural territories are determined in the paper.

Keywords: hop-growing industry, socio-economic state, leaders of hop-growing farms, analysis of evaluation results, factors of negative influence, search of ways of development.

Sainskyi Dmytro A. — Head of Territorial Administration of Auditing Chamber of Ukraine, Vinnytsia; Post-Graduate Student of Institute of Agrarian Economy, e-mail: dima-sda@ukr.net

Д. А. Саинский¹

Анализ результатов оценки руководителями хмелеводства социально-экономического состояния хмелеводства в Украине

¹Национальный научный центр «Институт аграрной экономики», Киев

Проанализированы результаты оценивания руководителями хмелеводческих хозяйств нынешнего социально-экономического состояния этой области. Выявлены факторы, оказывающие самое большое негативное влияние на развитие хмелеводства в Украине, в частности, в зоне Полесья. Обозначены возможные пути дальнейшего развития, возрождения и стабилизации отрасли и близлежащих к хмелеводческим хозяйствам сельских территорий.

Ключевые слова: хмелеводческая отрасль, социально-экономическое состояние, руководители хмелеводческих хозяйств, анализ результатов оценивания, факторы негативного влияния, поиск путей развития.

Саинский Дмитрий Анатоліевич — начальник отдела Территориального управления Счетной палаты Украины, Винниця; аспірант Інститута аграрної економіки, e-mail: dima-sda@ukr.net